

Kedves Tanuló!

Érdeemes tudatosítanod, hogy az irodalommal való foglalkozás elsősorban különböző korok irodalmi szövegeinek megismerését, befogadását jelenti. Ennek alapja az olvasás, hiszen értelmezni, önálló véleményt alkotni, érvelni kizárólag elsődleges, önmagad által szerzett tapasztalatok birtokában tudsz.

Olvasni sokféleképpen lehet: másképp olvasol egy lírai alkotást, mint egy drámát, másképp egy kortárs szöveget, és megint másképp egy több száz évvel ezelőtt írt eposzt. E szöveggyűjtemény válogatást közöl mindhárom műnem alkotásaiból a XIX. század közepétől egészen a XX. század első feléig tartó időszakból, a kiválasztott szemelvényeket a tárgyalt korszakból való, vagy a közelmúltban született alkotásokkal egészítve ki.

A szöveggyűjteményben szereplő szemelvényanyag bemutatása

Szövegek, amelyekhez a tankönyvben értelmezés és strukturált feladatanyag kapcsolódik

Jelölésük. A kötetben, valamint a tartalomjegyzékben címük fekete színnel jelenik meg. **Funkciójuk.** A 11.-es tananyag gerincét képező, a XIX. század közepétől a XX. század első feléig tartó időszakból származó műveket, műrészleteket a Nemzeti alaptanterv (2012), a kerettantervi szabályozások (2012) és az érettségi vizsga kimeneti követelményei alapján választottuk ki. Az olvasmányok meghatározóan az irodalom történeti korszakait (korstílusait, stílusirányzatait) követő rendbe illeszkednek, szorosan kapcsolódnak a tankönyv témaköréhez. A kiválasztott szemelvények alkalmasak a mértékadó (kanonikus) művekről való olvasói tapasztalat megszerzésére, a világ- és önértésünk kereteit képező európai és a magyar irodalmi-kulturális hagyomány megismerésére, megértésére és elsajátítására.

A művekhez tankönyvedben strukturált, a ráhangolódás – jelentésteremtés – reflektálás hármas által szervezett feladatokat találsz, valamint szerzői ismeretközlő, értelmező szövegek kapcsolódnak hozzájuk.

Kiegészítő szövegek

Jelölésük. A kötetben, valamint a tartalomjegyzékben címük szürke színnel jelenik meg. **Funkciójuk.** A tárgyalt korszakból való, vagy a későbbi korokból származó, a főszövegekkel sokrétű párbeszédbe lépő szépirodalmi szövegek, amelyek választási lehetőséget kínálnak adott alkotó életművének, portréjának árnyaltabb megismeréséhez, egy-egy témában, műfajban való elmélyüléshez.

A későbbi korokból, így a XX. századból, vagy épp napjainkból származó kiegészítő szövegek oldják az időrendet, utakat nyitnak a ma irodalma, a kortárs művek felé. Általuk az idegen múlt az ismerős jelennel kapcsolódik össze, rámutatnak egy-egy műfaj, téma, motívum, élethelyzet továbbélésére.

Emily Brontë

Üvöltő szelek – részletek

(3. fejezet, Lockwood)

Felállt az ágyra, feltépte az ablakkeretet, s miközben rángatta, leküzdhetetlenül szenvedélyes könnyekben tört ki. – Gyere be! Gyere be! – zokogta. – Cathy, gyere már! Ó, gyere – csak még egyszer gyere! Szívem kedvese, hallgass meg végre, Catherine, hallgass meg! – A szellemalak a szellemek ismert szeszélyét tanúsította: nem adott jelet, ám a hó és a szél vadul örvénylett, még oda is elért, ahol én álltam, és kioltotta a világot.

(9. fejezet, Nelly)

Nyári éjszakához képest csakugyan nagyon sötét volt: a felhők mennydörgést dajkáltak, s úgy véltem, okosabb, ha veszteg maradunk; a fenyegető eső majd csak hazahozza Heathcliffet, ne emésszük magunkat miatta. Catherine-t azonban sehogy sem lehetett lecsillapítani. (...)

Éjfél tájban még valamennyien fent voltunk, amikor teljes erejével lecsapott a Bércre a vihar. Tombolt az orkán, zengett az ég, s vagy az egyik, vagy a másik kettéhasította a ház sarkán álló fát: egy jókora ág a tetőre zuhant, és leverte a keleti kémény egy részét, hogy csak úgy záporoztak a kövek meg a korom a konyhai tűzhelybe. Azt hittük, közibénk csapott a villám. Joseph máris térdre hullott, és rimánkodott az Úrhoz, emlékezzék Noé és Lóth pátriárkákra, és amint valaha régen, kímélje meg az igazakat, ha az istentelenekeket lesújtja is.

(17. fejezet, Nelly)

Az a péntek volt az utolsó szép napunk egy hónapig. Estére megváltozott az idő: a szél déli-ről északkeletire változott, először esőt hozott, majd jégesőt és havat. Másnap reggel el sem tudtuk képzelni, hogy háromheti nyarunk volt: téliis hófúvatok rejtették a kankalint és a sáfrányt; elnémult a pacsirta, a korai fák zsenge leveleit feketére csípte a fagy. Sivár, hideg, borús reggel borított el bennünket.

(34. fejezet, Lockwood)

Másnap igen nedves volt az este: pirkadatig zuhogott, s amikor reggel, mint rendesen, körüljártam a házat, észrevettem, hogy az úr ablaka tárva-nyitva, és az eső a szobába ömlik. (...) Minekutána sikerült egy másik kulccsal bejutnom, futottam, hogy kinyissam az ágy fatábláit, mert a szoba üres volt; gyorsan félretoltam őket, és belestem. Heathcliff úr ott volt – hanyatt feküdt. Szeme olyan élesen és vadul viszonzta pillantásomat, hogy visszarettentem; azután mintha almosolyodott volna. Nem hittem halottnak, arcát és nyakát azonban csuromvizesre áztatta az eső; facsaró víz volt az ágyruha, ő maga mégis tökéletesen mozdulatlan.

(9. fejezet, Nelly idézi Catherine-t)

Azt akartam csak mondani, hogy az ég láthatólag nem volt az én otthonom: a szívemet majd kisírtam, hogy visszatérhessek a földre, és az angyalok úgy haragudtak, hogy kihajítottak a pusztaság közepébe Zúgóbérc tetején; ott ébredtem fel, zokogva örömben. Ez megmagyarázhatja a titkomat, csakúgy, mint a másikat. Edgar Linton oldalán nincs több keresnivalóm, mint odafent az égben, és eszembe sem jutott volna, hogy hozzámenjek, ha az a gonosz ember odabent így le nem alázza Heathcliffet. Lealacsonyítana, ha hozzá mennék feleségül, sohasem fogja megtudni, mennyire szeretem; és nem azért, mert szemrevaló, Nelly,

hanem mert ő inkább én, mint jómagam. Akármiből gyúrták a lelkünket, az övé és az enyém egy anyagból való; Lintoné pedig annyira különbözik attól, mint a holdsugár a villámtól, vagy a jég a tűztől. (...) Ha minden egyéb elpusztul, de ő megmarad, én is tovább élek; ha minden egyéb megmarad, de ő megsemmisül, hatalmas idegenné változik a világegyetem: nem érzém, hogy a része vagyok. Linton iránti szerelmem olyan, mint az erdők lombja; az idő meg fogja változtatni, jól tudom, ahogy a tél megváltoztatja a fákat. Heathcliff iránti szerelmem az örök sziklaágyhoz hasonlatos: kevés látható öröm fakad belőle, de nélkülözhetetlen. Nelly, én Heathcliff vagyok! Ő mindig, mindig itt van a lelkemben: nem mint öröm, ahogy én sem vagyok mindig öröme önmagamnak, hanem mint a tulajdon lényem.

(24. fejezet, Nelly idézi Cathyt)

Linton azt mondta, egy forró júliusi napot úgy a legkellemesebb eltölteni, ha az ember reggeltől estig hangaszönyegen hever a láp közepén, a virágok között álmosan döngnek a méhek, fent a magasban pacsirta dalol, és a nap fényesen süt a felhőtlen kék égről. Ő így képzei el a mennyei boldogságot – én meg úgy, hogy hintázom egy fa suhogó zöld lombja között, fú a nyugati szél, fent fényes fehér felhők kergetőznek, és nemcsak pacsirta, hanem énekes rigó, feketerigó, kenderike és kakukk zengi dalát mindenünnen, távol a lápot hűvös, árnyas kis völgyek törik meg, de a közelükben nagy hullámokban hajtja a szellő a hosszú szárú fű karéjait, és az erdő és a csobogó víz, az egész világ dalol vad boldogságában. Ő azt akarta, hogy elragadtatott békességben heverjen minden, én, hogy boldog örömujjongásban szikrázzon és táncoljon. Az ő mennyországa, mondtam, csak félig-meddig élne, az enyém, mondta ő, megrészegülne, én elaludnék az övében, mondtam, ő lélegzethez sem jutna az enyémben, mondta ő, és igen harapós kedve támadt.

(1847, Borbás Mária fordítása)

Gustave Flaubert

Bovaryné – részletek

(Első rész, 7. fejezet – részlet)

Közben, csalhatatlannak vélt elméletek alapján, Emma mindenképp azon volt, hogy szerelembe ringassa magát. Holdvilágkor, a kertjükben, sorra szavalgatta Charles-nak az emlékében megmaradt szenvedélyes verseket, vagy bánatos adagiókat dalolt, sóhajjaival kísérve őket; de utána éppen olyan nyugodt maradt, mint annak előtte, és Charles-on se látszott, hogy szerelmesebb vagy meghatottabb.

Miután így iparkodott tűzbe borítani a szívét, anélkül, hogy csak egy szikrát is csiholt volna belőle, s mivel amúgy is képtelen volt megérteni, amit nem érzett át, vagy csak hinni is abban, ami nem bevált formákban jelentkezett, minden nagyobb nehézség nélkül arra a meggyőződésre jutott, hogy az ura szerelmében nincsen már semmi rendkívüli. (...)

„Úristen! Miért is mentem férjhez?”

Tűnődött, nem lett volna mód rá, hogy a véletlen más játéka révén a végzet egy másik férfit hozott volna az útjába, és próbálta elképzelni, milyenek is lettek volna ezek a meg nem történt események, milyen is lett volna ez a másik élet, az a férj, akit nem ismert. Mert végre is nem minden férfi ugyanolyan, mint az ő ura. Lehetett volna szép, szellemes, választékos és vonzó, mint valószínűleg azok, akik az ő zárdai barátnőit vették feleségül. Vajon mi lett

belőlük? A városban a zajgó utcák, a zsbongó színházak és a bálók fénye között biztosan olyan élete van ezeknek a barátnőknek, hogy szívük is, érzékeik is valósággal kivirágozhatnak. Az ő élete viszont olyan hideg, mint egy padlás, amelynek ablaka északra néz, s homályában az unalom, e csendes pók szövi hálóját szíve minden szögletén.

(Második rész, 5. fejezet – részlet)

Szerelmes volt Léonba, s csak azért kereste a magányt, hogy kedvére gyönyörködhessen szerelmese képében. Léon személyes megjelenése zavarta ezt a kéjes ábrándozást. Emma szinte reszketett, ha hallotta a lépteit; ha megjelent, izgalma elmúlt, és utána nem maradt más, csak végtelen csodálkozás, aminek szomorúság lett a vége.

(Második rész, 9. fejezet – részlet)

Eleinte valami kábultságfélét érzett: látni vélte az utakat, a fákat, az árkokat, Rodolphe-ot, és érezte még a karjai ölelését, miközben zúgott a nádas, és zizegtek a falombok.

De meglátta magát a tükörben, s bámulva nézte az arcát. Sose volt még ilyen tág, ilyen sötét a szeme, sose látszott még ilyen mélynek. Egész lénye valami megfoghatatlan fényben fürdött, és teljesen átszellemült.

Egyre csak azt suttogetta: „Szeretóm van! Szeretóm!” – s úgy élvezte a gondolatát, mintha csak egy második serdülőkorra ébredt volna. Végre hát ő is megismeri a szerelem gyönyörűségeit, ezt a lázas boldogságot, amelyről már-már lemondott. Olyan tündérvilágba lép most, ahol csupa szenvedély, mámor és elragadtatás minden; valami kéklő végtelenség fogta körül mindenünnen, az érzelem csúcspontjai fényltek föl az elméjében, s mindennapi életét csak megszűröl vélte látni, lent a mélyben, a homályban, e magaslatok közeiben.

Eszébe jutottak sorra olvasmányainak a hősnői, s a házasságtörő nőknek e költői karavánja testvéri s elbűvölő hangon énekelt az emlékezetében. Maga is élő társnője lett ezeknek az alakoknak, s most valóra vált, amiről lány korában oly soká ábrándozott, most már ő is hasonló lett a régi, irigyelt regényhősökhöz.

(1857, Gyergyai Albert fordítása)

Émile Zola: *Nana* – részletek

(Első könyv, 1. fejezet – részlet)

A zúgás nőttön-nőtt, mint egy felszakadó sóhaj. Néhány tenyér összeverődött, minden látcső Venus felé irányult. Nana lassanként hatalmába kerítette a közönséget, s azt tehette már a férfiakkal, amit akart. A szerelmi hév, mely úgy sugárzott belőle, mint valami páرزó állatból, mind jobban, jobban elárasztotta a termet. Ebben a pillanatban minden legkisebb mozdulata vágyakat ébresztett, s egy legyintéssel felkorbácsolta a vért. (...) S Nana, szemközt ezzel az elalélt közönséggel, ezzel az ezeröttszáz főnyi összezsúfolt embertömeeggel, mely a színdarab végén magába rogyva, bénult idegekkel vergődött, ott ragyogott diadalmas márványtestével, némével, mely elég erős, hogy leigazza ezt az egész tömeget anélkül, hogy maga elveszítené a fejét.

(Első könyv, 5. fejezet – részlet)

Mikor a gróf a lépcső aljához ért, újból meleg lehelet csapott tarkójára, asszonyi illat, mely a nagy fényben, hangáradatban az öltözőkből csapott ki. Most, amint fokról fokra hágott, a púder pézsmaillata, a kölnivizes ecet csípős szaga még jobban felhevítette, elkábította.

Az első emeleten két mély folyosó kígyózott hirtelen kanyarulattal; sárgára mázolt, otromba fehér számokkal jelölt ajtók sorakoztak végig, mint valami gyanús szállodában, s meglazult kőlapok dudorodtak az ócska épület süppedt padlójából. A gróf elszánta magát, bepillantott egy félig nyitott ajtón, s nagyon piszkos szobát vett észre. (...) A harmadik emeleten Muffat egészen átengedte magát a mámornak, mely levette lábáról. Itt volt a kóristanók öltözője; húsz nő egyrakáson, szétszórt szappanok, levendulavizes üvegek, mint valami város végi örömtanya közös termében. Amint továbbment, zajos mosakodást hallott az egyik bezárt ajtó mellől, a mosdótál csak úgy visszhangzott bele. Már az utolsó emeletre indult, midőn nagyon furdulta oldalát a kíváncsiság, s még bepillantott egy nyitva hagyott látókán: a szoba üres volt, csak egy ottfelejtett éjjeli fehérlett a gáz lobogó világánál, csomó szoknya közt, melyek szanaszét heverték a földön. Ez a szoba volt utolsó látománya. A negyedik emeleten már majdnem megfulladt. (...) Megfogózott kissé a vaskorlátban, s melegnek találta, szinte eleven forrósággal lüktetett kezében; aztán behunyta két szemét, s egyetlen lélegzetre magába szívta az egész asszonyi nemet, melyet még nem ismert, s mely most keresztül-kasul járta testét.

(Első könyv, 7. fejezet – részlet)

Nana egészen bolyhos volt, rőt pehely bársonyozta testét, míg nemes kancára emlékeztető farán, combjain, húsos domborodásain, hol mély redők árnyékának részegítő fátyla takarta el nemét, volt valami állati. Az arany állat volt ez, öntudatlan, mint valami erő, s melynek már a szaga megrontja a világot. Muffat csak nézte, nézte elbűvölten, annyira megbabonázta ez a látvány; hasztalan hunyta be szemét, hogy ne lássa többé, a sötétség mélyéből újra felbukkant az állat, megnöve iszonyatosan, százszorosan. Most már örökre vele lesz, lelkében, testében.

Nana hirtelen összekucorodott. Mintha mámoros borzongás futott volna át tagjain. Szemei megnedvesedtek, összehúzta magát, hogy mintegy jobban érezze egész mivoltát. Aztán szétfejtette két kezét, ujjai végigsiklottak testén, le a kebléig, s idegesen szorongatta emlőit. Majd felfuvalkodva, egész testének becézésébe merülten, hízelegve dörzsölte jobbra-balra vállához arcát. Sívár szája a vágyat lehelte tagjaira. Aztán ajkát összecücsörítve, hosszú csókot nyomott testére a hónalja mellett, s közben átkacagott a másik Nanára, ki szintén megcsókolta magát a tükörben.

(Második könyv, 14. fejezet – részlet)

Nana, arccal fölfelé, egyedül maradt a gyertya világában. Már csak hústömeg volt, egy csomó nedv és vér, egy lapát megromlott hús, egy vánkosra dobva. A gennyes pattanások ellepték az egész arcát, egyik hólyag a másikat érte, s beszáradva, beesve, szürkés sárszínükkel olyanok voltak már, mint egy halom penészes föld ezen az idomtalan roncsoson, melyen nem látszott többé emberi vonás. (...) Venus oszlásnak indult. Úgy látszott, hogy a métely, melyet szenny-csatornákból, útszéli dögökről szedett fel, ez a méreg, mellyel egy egész népet megfertőzött, most a tulajdon arcába szállt s megrohasztotta.

(1880, Vajthó László fordítása)

Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Anna Karenina* – részletek

(Második rész, 11. fejezet)

Ami Vronszkij életének csaknem egy éven át minden korábbi fölvaltó egyetlen és kizárólagos vágya volt, Annának pedig a boldogság lehetetlen, iszonyú, de annál varázslatosabb álma

– az a vágy teljesült. Vronszkij sápadtan, remegő állkapocccsal állt Anna fölé hajolva; úgy könyörgött neki, hogy nyugodjék meg, maga sem tudta, miért és miben.

– Anna, Anna – mondta reszkető hangon –, Anna, az Isten szerelmére!

De minél hangosabban szólongatta, Anna annál mélyebbre horgasztotta hajdan büszke, vidám, most megszégyenült fejét; aztán lehanyatlott a díványról, amelyen ült, Vronszkij lábához a földre. A szőnyegre esett volna, ha Vronszkij föl nem fogja.

– Istenem! Bocsáss meg! – mondta fölzokogva, Vronszkij kezét a melléhez szorítva.

Olyannyira vétkesnek és bűnösnek érezte magát, hogy egy maradt csak neki, megalázkodni s bocsánatot kérni. Vronszkijon kívül azonban nem volt most már az életben senkije, őhöz fohászzkodott hát bocsánatért. De ahogy ránézett, fizikai megaláztatást érzett, s nem tudott szólni többet. Vronszkij pedig azt érezte, amit a gyilkos érezhet, amikor látja a testet, amelyet ő fosztott meg az élettől. Ez az élettől megfosztott test a szerelmük volt; szerelmük első korszaka. Volt valami rettenetes és visszataszító az emlékezésben: mit kellett ilyen rettenetes árú szégyennel megfizetniük. A lelki meztelenség szégyene, amely Annát fojtogatta, átragadt Vronszkijra is. De akármilyen irtózás fogja is el a gyilkost a megölt test fölött, föl kell darabolni, elrejtteni s felhasználni azt, amihez a gyilkosság révén jutott.

A gyilkos is nekivadultan, szinte szenvedéllyel veti magát a testre, rángatja, vagdalja, így borította Vronszkij is csókkal Anna arcát és vállait. Anna fogta a kezét, és nem mozdult. Igen, ezek a csók, ezt vásárolta meg a szégyenén. Igen, ez az egyetlen kéz, mely mindig az enyém lesz: bűntársam keze. Fölemelte ezt a kezét, és megcsókolta. Vronszkij térdre ereszkedett; az arcát akarta látni, de Anna elrejtette, s nem szólt. Végre, mint aki erőt vesz magán, fölemelkedett, s eltolta magától. Arca éppen olyan szép volt, de annál szánalmasabb.

– Mindennek vége – mondta. – Most már semmim sincs rajtad kívül. Ezt el ne feledd.

– Nem felejthetem el, ami az életem... A boldogságnak ezért a percéért...

– Micsoda boldogság – mondta Anna undorral és irtózva, s ez az irtózás önkéntelenül átragadt Vronszkijra is. – Az Isten szerelmére, egy szót se, egy szót se többet.

Gyorsan fölállt, és elhúzódtól tőle.

– Egy szót se többet – ismételte Anna, s Vronszkij különösnek találta az asszony arcán a hideg kétségbeesést, amellyel elhúzódtól tőle. Anna érezte, hogy ebben a percben képtelen lenne szavakkal kifejezni a szégyent, örömet és rémületet, ami most, hogy újfajta életbe készült lépni, elfogta, és nem akart beszélni róla, nehogy pontatlan szavakkal tegye közönségesse érzelmait. Később is, a második, harmadik napon, nemcsak hogy szavakat nem talált, amivel ennek az érzésnek a bonyolultságát kifejezhette volna, de gondolatot sem, amellyel azt, ami a lelkében volt, magának el tudná mondani.

„Nem, most nem tudok erre gondolni – mondta magának –, később, majd ha nyugodtabb leszek.” Csakhogy ez a nyugodtság, a gondolatoké, nem következett be soha. Valahányszor arra gondolt, hogy mit csinált, mi lesz vele, mit kéne tennie: elfogta a rémület, s elűzte a gondolatait.

– Később, majd később – mondta –, majd ha nyugodtabb leszek.

Álmában azonban, amikor nem volt a gondolatai ura, helyzete időtlen meztelenségben jelent meg előtte. Volt egy álma, az majd minden éjjel üldözte. Azt álmodta, hogy mindketten a férjei, mindketten elhalmozzák kedveskedésükkel, Alekszej Alekszandrovics, ahogy a kezét csókolta, sírt, s azt mondta: milyen jó is most. S Alekszej Vronszkij is ott volt, ő is a férje volt. Ő pedig csodálkozott, hogy ezt eddig lehetetlennek tartotta; nevetve magyarázta nekik, hogy így sokkal egyszerűbb, most mind a ketten elégedettek s boldogok. De ez az álmkép lidércként fojtogatta, s elborzadva riadt föl belőle.

(Hetedik rész, 31. fejezet – részlet)

„Oda! – mondta magának, s a vagon árnyékában a szénnel elegy homokra nézett, amivel a talpfák köze fel volt szórva. – Oda a közepére, és megbüntetem őt, s megszabadulok mindenkitől.”

Az első vagon közepe alá akart esni, amikor egy vonalban lesz vele. De a vörös tarsoly, amelyet a karjáról épp leakasztott, visszatartotta, s elkésett; a kocsi közepe továbbment már. Meg kellett várnia a következő kocsit. Olyan érzés fogta el, mint amikor fürdés előtt a vízbe készült lépni – és keresztet vetett magára. A keresztvetés megszokott mozdulata egész sor leánykori és gyermekemléket idézett föl a lelkében, a homály, amely mindent elfödött előle, hirtelen fölszakadt; s az élet egy pillanatra elmúlt ragyogó örömeivel állt előtte. De a szemét nem vette el a második vagon odagördülő kerekeiről. S pont abban a pillanatban, amikor a kocsi közepe egy vonalba került vele, eldobta a vörös tarsolyt, válla közé húzta a fejét, s a vagon alá esett a kezére, s egy könnyű mozdulattal, mintha tüstént föl akarna állni, a térdére ereszkedett. Ugyanabban a pillanatban már el is borzadt attól, amit tett. „Hol vagyok? Mit csinálok? Miért?” Föl akart emelkedni, hátravetni magát, de valami hatalmas, könyörtelen ellökte a fejét, s hátba taszította. „Uram, bocsáss meg mindent!” – mondta, a harc lehetetlenségét érezve.

(1877, Németh László fordítása)

Lev Nyikolajevics Tolsztoj

Ivan Iljics halála. 12. fejezet

Attól a perctől fogva kezdődött az a három napig tartó üvöltés, amely olyan szörnyű volt, hogy két zárt ajtó mögött sem lehetett borzadás nélkül hallgatni. Abban a percben, amikor feleségének válaszolt, rádöbrent, hogy elveszett, nincs visszaút, eljött a vég, a visszavonhatatlan vég, és kétsége nem oldódott meg, megmarad kétségnek.

– Ó! Ó! Ó! – üvöltötte váltakozó hangmagasságban. Úgy kezdte, hogy azt ordította: „Nem akarok!” –, azután úgy üvöltött tovább az „ó” betűn.

Ebben a három napban, amelyben számára már megszűnt az idő, abban a fekete zsákban kapálódzott, amelybe egy láthatatlan, legyőzhetetlen erő gyömöszölte. Úgy vergődött, mint ahogy a hóhér kezében vergődik a halálraítélt, tudva, hogy nem menekülhet; és minden percben érezte, hogy minden erőfeszítése ellenére egyre közelebb kerül ahhoz, amitől iszonyodik. Érezte, hogy gyötrelme kettős: abban áll, hogy egyre mélyebben gyömöszölődik abba a fekete lyukba, de még inkább abban, hogy nem tud egészen belejutni. Abban, hogy belebújjon, az a tudat akadályozza, hogy az élete jó volt. Életének ez az igazolása tartotta fogva, nem engedte tovább, és minden másnál jobban gyötörte.

Egyszerre egy ismeretlen erő mellbe vágta, oldalba vágta, még jobban elfojtotta a lélegzetét; Ivan Iljics bezuhant a lyukba, és ott, a lyuk végén valami megvilágosodott. Az történt vele, ami utazáskor a vasúti kocsiban, amikor az ember azt hiszi, hogy előremegy, pedig visszafelé halad, és egyszer csak fölismeri a haladás igazi irányát.

„Igen, mindez nem az volt, ami kellett – gondolta –, de nem baj. Meg lehet tenni azt is, ami kell. Mi az, ami kell?” – kérdezte, és hirtelen elcsendesedett.

Ez a harmadik nap végén történt, egy órával a halála előtt. Ugyanakkor a kis gimnazista halkán belopózott apjához, és megállt az ágya mellett. A haldokló kétségbeesetten üvöltött,

és karjaival hadonászott. Keze véletlenül a kis gimnazista fejére hullott. A kis gimnazista megragadta, ajkához szorította, és sírva fakadt.

Ivan Iljics pedig ugyanakkor nagyot zuhant, meglátta a fényt, és megvilágosodott előtte, hogy élete nem az volt, aminek lennie kellett volna, de ezt még helyre lehet hozni. Azt kérdezte magától, mi az, ami kell, és feszülten figyelt magában a válaszra. Ekkor megérezte, hogy valaki csókolgatja a kezét. Kinyitotta a szemét, és megpillantotta fiát. Megesett a szíve rajta. Akkor odalépett a felesége. Ránézett. Az asszony nyitott szájjal, kétségbeesett arccal bámult rá, orrán, orcáján le nem törölt könnyek ültek. Őt is megsajnálta.

„Igen, kínozom őket – gondolta. – Sajnálak engem, de megkönnyebbülnek, ha már nem leszek.” Meg akarta mondani, de nem volt hozzá ereje. „Egyébként minek beszélni, cselekedni kell” – gondolta. Szemével intett a feleségének, fiára mutatott, és így szólt:

– Vidd ki... sajnálom... téged is... – Még azt akarta hozzátenni: „bocsáss meg”, de ehelyett azt mondta: – Bocsáss el! – és nem lévén már ereje, hogy kijavítsa, csak legyintett, abban a tudatban, hogy akinek meg kell értenie, úgyis megérti.

És egyszerre megvilágosodott előtte, hogy mi volt az, ami eddig kínozza és érthetetlen volt, s ami most egyszerre érthető volt, és kétfelől, tízfelől, mindenfelől tódult tudatába. Sajnálja őket, úgy kell intézni, hogy nekik ne fájjon. Meg kell szabadítani őket, s magának is meg kell szabadulnia ezektől a szenvedésektől. „Milyen szép és milyen egyszerű – gondolta. – Hát a fájdalom? – kérdezte. – Hová lett? Hol vagy, te fájdalom?”

Feszülten figyelt.

„Igen, itt van. Nem bánom, hadd legyen. A fájdalom.”

„Hát a halál? Hol van ő?”

Kereste régi, megszokott halálfélelmét, és nem lelte sehol. Hová lett? Miféle halál? Nem volt sehol a félelem, mert a halál sem volt sehol.

A halál helyett világoosság volt.

– Hát ez az! – szólt váratlanul, fennhangon. – Milyen boldogság!

Az ő számára mindez egy másodperc alatt ment végbe, és ennek a másodpercnek a tartalma már nem változott. A körülötte levők számára azonban haláltusája még két óra hosszat folytatódott. Mellében valami zakatolt; elcsigázott teste rázkódott, remegett. Azután egyre ritkult a hörgés meg a zakatolás.

– Vége – mondotta valaki fölötte.

Ivan Iljics meghallotta a szót, és elismételte a lelkében. „Vége a halálnak – mondta magának. – Nincs többé.”

Beszívta a levegőt, a sóhajtás közepén elakadt, kinyújtózott és meghalt.

(1886, Szöllősy Klára fordítása)

Láng Zsolt: *Kovács Emma születése*. 12. fejezet

Két hónap telt el. Aztán újabb kettő, amelyben delelőre jutottak a dolgok; a fájdalom gömbje sem növekedett. Egyetlen gondolat említésre méltó, pontosabban sejtalem. Kovács Emma méltán gyaníthatta, hogy neki is köze van e nyugalomhoz. Talán nem is macacsságával győzött, hanem valami mással. De hogy mivel? Ha tükörbe néz, nem látja, pedig arcára van írva. Ha utánanyúl, elillan előle, ha pedig mégis elkapja, azonnal átalakul. Szomjat nem olt, éhséget nem csillapít, mégis szomjazzák, és éheznek rá.

És akkor, ami két hónapig elmaradt, egyetlen adagban szakadt rá. Váratlanul érte, iszonyatos volt. Iszonyatos a szemén meggyulladt fény. Irdatlan erő ragadta meg, és elementáris erővel, mint valami rongyos papírcsíkot, úgy szakította le makacssága oszlopáról, és lódította előre, hogy az orrán csúszott. Iszonyatos volt, mégis olyan megkönnyebbülést érzett, mint még soha. Talán ettől kezdve lett otthonos számára a szó: elementáris. Vannak szavak, amelyek nincsenek egészen betagozódva. Van ugyan jelentésük, ám fontosabb a zenéjük. Sokféle beszélt nyelvből összegyűjtve őket, leírható a világ ősállapota. Az ígéret szép szó, de a tyúkszemirtó vagy a Schurkenstreich is ugyanolyan szép annak, aki a végtelen hangjait kihallja belőlük.

Ettől a pillanattól vált otthonossá Kovács Emma számára minden út, amelyen egy irdatlan erő seper végig. Így válik otthonossá a Vihar utca is, a maga ezüstlő fonadékával. Egy másik utca, egy másik házzal. A Sugárút, amelyen a kórházba száguld vele egy hófehér taxi. Egy lépcső, amelynek meg akarja számolni fokait, de összezavarodik. Egy amúgy barátság-talanul szűk folyosó, amely reflektorfényes terembe tereli. A poklok fenekére és a menny virágos rétjeire vivő utakon úgy tudott végigmenni, mintha már lépdelt volna rajtuk. Ha életének térképe az összevissza futkározó vonalkáktól kisilabizálhatatlanul besatírozódott is, ezek a világító egyenesek átégették a papírt.

Természetesen azt az utat is ismerte, amely ebből az életből visszavezette a végtelen sugarú gömbbe. Ismerte jól. De ez mind mellékes.

Végre, gondolta, és forrón feltört belőle a sírás. Végre minden kiderül!

Amit megtudhatott, megtudta. Semmi sincs jól. Nem érdemes a világ anyagából lenni. Hiába hozsannáznak mások, ő nem teszi. Az anyagban a hiba! A csodált törvényekben. A tömegvonzásban, a kauzalításban, a kölcsönhatásban csupa rossz fészkel. Az átalakulás megsemmisüléssel, a megsemmisülés fájdalommal jár. A törvényekben lakik a féreg. Rossz, hogy egy meg egy az kettő. Rossz, hogy áram indukálódik elektromágneses térben. Rossz, hogy a szén- és a szilíciumatomok mindennél hevesebben égnek, mások meg csak lábujj-hegyen mernek lobogni. Rossz, hogy a legkisebb porszem is ugyanúgy viselkedik, mint a legnagyobb. Rossz, hogy ez az egész világ ugyanaz. Rossz, hogy nem lehet átköltözni más-hová, mert a világ senkit sem enged ki magából. Aki rabja, örökre rabja marad.

Egyszerre beszorult a koponyája, megakadt. Vergődni kezdett. Fájdalmas ütést érzett, ezúttal belülről. Talán a szíve dobant ekkorát. Megdermedt, erre beljebb bukott, vagyis kiderült, rossz irányba kapálózott, és ahogy abbahagyta, máris könnyedén csúszott tovább. Az újabb megkönnyebbülés a sírás új hullámaint szakította fel. Csuklott, hüppögött, brum-mogott, mint valami dühös kis mormota. A bábaasszonyok, akik mindenünnen odasereglettek, összeszűkültek, rémült arccal kukucskáltak befelé, miféle szörnyszülött közeledik, készen arra, hogy messzire rebbenjenek, ha baj van. Aznap egyébként Batori Gábor volt az ügyeletes, de hogy miért hiányzott, nem igazán tartozik ide. Istenem, Istenem, kiáltozott Cili, és ettől a szótól kitágult a szoba, kimélyült a mennyezet felé, mintha valódi ég borulna fölé. És ebben a tágasságban kisebbé vált a fájdalom, amely eddig szétfeszítette combjait, miközben ő inkább vonta volna össze. De nem tudta összevonni, mert le volt szíjazva. Csak szét! Reszketett, mintha épp élvezne... Kovács Emma is érzi, hogy könnyebb. Már nem rángatja az az erő, ám elég egyetlen pillanatra felidéznie, pusztá emléke is elegendő ahhoz, hogy kipenderítse. Iszonyatos fény! Megmerevedik a teste, nem tudja mozgatni sem karját, sem lábát, a sírás is mellkasában reked, pedig lelke követeli elmaradt jussát. Mint valami kockakő, úgy zuhan ki, kis híján bele a szennyes vödörbe. Csak amikor egy kéz megpaskolja a hátát, és hideg vizet loccsint rá, akkor süvít ki belőle a beleszorult levegő, sok-sok könnyel, hányadékkal, takonnyal, mocsokkal, vérrel. Annyira hevesen, hogy lefröcsköli a távolabb

állókat is. Egy pillanatra dermesztő a hangulat, mint egy nemrég még meghitt szobában, ahová ismeretlen toppan be. Na, megvan, mondja a bábaasszony, aki a tenyerén tartja. Ekkor teste ismét görcsbe rándul. Szája nyitva, mégsem vesz levegőt. Mintha mosolyogna. Hatalma van tulajdon akarata fölött. Parancsolni képes izmainak. Bizonyosan érzi, hogy soha ilyen győző nem volt és nem lesz, hogy most az egyszer az ő kezében van a sorsa. Csak annyit kell tennie, hogy nem szívja be a levegőt. Tüdejét saját uralma alá hajtja... Izmait engedelmessegre kényszeríti... Bármiképpen is tiltakozzék a teste, füttyörészve meg fogja tenni. Az örömtől bódultan alig képes örülni annak, hogy ismét elsötétül a látása. Aztán még mámorosabban megpillantja a sötétség újbóli felragyogását. Azért jött erre a világra, hogy máris visszaforduljon, a kijutás haszontalan élményét is elégetve a közeledő ragyogásban. A fény iszonytató, a sötét ragyogása mámorító. Nem tudja, mi van azon túl. Valami van. Amikor egy mindennél erősebb ütés önmagából is kitaszította, nem volt sehol. De lennie kellett valahol, mert miután visszatért, emlékezett arra, hogy sehol sem volt. Most mindent megtudhat. Talán létezik egy másik történet, amelyben újból eljöhet. Viszlát, Kovács Emma!

Abban az elhatározásnyi pillanatban fülébe szakad egy hang. A szomszéd szülőszékről akkor oldozzák le a másik, párhuzamosan szülő anyát, közben vöröslő csecsemőjét egy pillanatra a pihegő hasára helyezik. A csecsemő csuklójára sebtapaszt ragasztanak, arra írták tintaceruzával a nevét, Szabó Lázár, aki a zaklatástól sírni kezd, árvánál is árvában. Az anyai érintés nem vigasztalja meg. Mintha gyilkosa mellére tennék, kétségbeesése a zenitjére hág. Ezekben a hangokban Kovács Emma ráismer a rossz, ráismer a végtelen üresség gömbjére. És maga sem érti, miért, megrebben a keze, elernyednek megfeszített izmai, fény cseppen szembogarára, levegőt vesz: rázendít ő is. Megsajnálja a sírót, megsajnálja a síró halottsápadt anyját, megsajnálja a sajátját, megsajnálja a szülészasszonyokat. Sírása egyetlen kiáltás, de úgy árad, mint egy lüktető nagyária, amitől megdermed a publikum. Csend lesz a szülőszobában. Az igazi megkönnyebbülés langyos esője elered, ellazulnak a karok és a combok, megnyugtató borzongás simítja végig a nedves gerinceket.

(2004)

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés* – részletek

(Első rész, 3. fejezet – részlet)

Tudd meg, drága Rogyám, hogy húgodnak megkérték a kezét, és máris kimondta az igent, amit sietek ezúton közölni veled. És, noha a megkérdésed nélkül történt minden, remélem, nem neheztelsz se énraám, se Dunyára, hiszen magad is látni fogod a tényekből, hogy nem volt módunk várni, és a te válaszodtól függővé tenni a dolgot. Azonkívül láthatlanban nem is ítéltetted volna meg olyan pontosan a helyzetet. (...) A vőlegény Pjotr Petrovics Luzsin, már udvari tanácsos és távoli rokona Marfa Petrovnának, aki segítségére is volt ebben a dologban. (...) Tevékeny és igen elfoglalt ember, most éppen Pétervárra siet, úgyhogy minden perce drága. Előbb, persze, meg-hökkentünk, hiszen igazán hirtelen és váratlanul ért bennünket a dolog, akkor egész nap csak tanakodtunk, fontolgattunk. Megbízható, jó jövedelmű ember, két hivatala van, és máris vagyonos. Igaz, hogy negyvenöt éves, de elég megnyerő külsejű, bizonyosan tetszik még a nőknek, általában tekintélyes, komoly úriember, bár egy kicsit mogorva és talán gőgös. De lehet, hogy csak első pillantásra látszik ilyennek. Igen, figyelmeztetni is akarlak, édes Rogyám, ha Pétervárott találkozol vele, ami hamarosan bekövetkezhet, ne ítélj szokásod szerint túl gyorsan és hevesen, ha első látásra esetleg valami nem tetszenék rajta. (...)

Említettem már, hogy Pjotr Petrovics Pétervárra készül. Fontos elintéznivalói vannak ott, ügyvédi irodát szándékozik nyitni a fővárosban. Régóta foglalkozik már különféle peres ügyekkel, panaszokkal, és éppen most, a napokban nyert meg egy nagyobb pert. Egy fontos ügye most került a Szenátus elé, már ezért is okvetlenül Pétervárott kell lennie. Így hát, drága fiam, neked is minden tekintetben hasznos lehet ez a kapcsolat. Dunyával már elgondoltuk, hogy rövid néhány nap múlva hozzáfoghatsz a pályád kiéptítéséhez, és számíthatsz arra, hogy utad biztosítva van. Ó, ha álmunk teljesednék! Az olyan nyereség lenne, hogy nem tekinthetjük másnak, csak a Mindenható különös kegyelmének. Dunya is folyvást erről álmodozik. (...)

Majdnem bizonyos már, hogy Pétervárra utazunk Dunyával, még nem tudom, mikor, de igen-igen hamar, talán már egy hét múlva. Attól függ, hogyan intézkedik Pjotr Petrovics; mihelyt körülnézett Pétervárott, értesít bennünket. Bizonyos okokból szeretné mentül hamarabb megtartani az esküvőt, sőt, ha lehet, még a böjt előtt, de ha ez mégsem sikerülne, úgy mindjárt Nagybaldogasszony után. Ó, micsoda boldogság lesz, ha megint szívemre ölelhetlek! Dunya lázas az örömtől, hogy viszontláthat, és egyszer tréfából azt mondta, hogy már ezért az egyért érdemes feleségül mennie Pjotr Petrovicshoz. (...)

Öllelek, édes fiam, a közeli viszontlátásig, és megáldalak anyai áldással. Szeresd Dunyát, a húgodat, mint ahogyan ő szeret téged, és gondoldj arra, hogy végtelenül szeret, jobban, mint önnönmagát. Dunya igazi angyal, és te vagy mindenünk, fiam, minden reménységünk, bizodalomunk. Csak te légy boldog, akkor mi is boldogok leszünk. Imádkozol-e még Istenhez, Rogyám, úgy, mint régen, és hiszel-e Teremtőnk és Megváltónk kegyelmében? Szívem mélyén féltetek, nem férközött-e hozzád ez az új divatú bitetlenség? Ha így volna, imádkozom érted. Emlékszel-e arra, amikor kicsi gyerekkorodban, még apád életében, mellettem térdelve gügyögted mindig a kis imádságodat? Milyen boldogok voltunk mind a ketten! Isten veled, vagyis inkább: a viszontlátásra! Öllelek forró szeretettel, és számtalanszor csókollak

sírig hú anyád,

Pulherija Raszkolnyikova

(Első rész, 4. fejezet – részlet)

„Mert hiszen világos minden – mormogta magában kaján mosollyal, előre élvezve elhatározása sikerét. – Nem, mamácskám, nem, Dunyecskám, engem rá nem szedtek! És még mentegőznek, amiért nem kérdeztek meg, nélkülem döntenek! No persze! Azt hiszik, most már nem lehet felborítani az egészet! Majd meglátjuk, lehet-e, nem-e. A kifogás remek. »Ez a Pjotr Petrovics, kérem, olyan elfoglalt ember, de olyan elfoglalt, hogy a házasságba is váltott lovakon robog, még szép, hogy nem vasúton!« Nem, Dunyecskám, tudom én, látom én, mi az a sok beszélőnivalód velem, azt is tudom, miről töprengtél akkor egész éjjel, fel-alá járkálva, és miért imádkoztál a kazanyi Istenanyához, aki ott áll a mamácska hálószobájában. A Golgotára nehéz az út. (...)

No és ezt minek írja: »Szeresd Dunyát, Rogya, mert ő jobban szeret téged, mint önnönmagát...« Vajon nem bántja titokban a lelkiismeret, amiért a lányát kész feláldozni a fiáért? »Te vagy a bizodalomunk, te vagy a mindenünk!« Ó, mamácskám!” A harag mind erősebben forrt benne; ha most véletlenül elébe kerül Luzsin úr, talán meg is öli.

(Ötödik rész, 4. fejezet – részlet)

És azt hiszed, nem tudtam én magam is, hogy ha már kérdem, sőt, újra meg újra kérdem: jogom van-e uralkodni?... hát nyilván nincs jogom! Vagy például, ha egyáltalában felvetem a kérdést: féreg-e az ember? Hát nyilván úgy van, hogy nekem nem féreg, csak annak, akinek

eszébe se jut ezt fontolgatni, és megy előre egyenest, meggondolás nélkül... És ha már hosszú napokig azon rágódom: rászánná-e magát Napóleon, vagy nem?... hát bizonyos, hogy én nem vagyok Napóleon, ezt magam is éreztem... Végigszenvedtem ennek a töprengésnek minden kínját, Szonya, és le akartam rázni. Ölni akartam okoskodás nélkül, csakis magam miatt! És hazudni ebben nem akartam még önmagamnak sem! Nem azért öltöm, hogy anyámon segítsek... micsoda badarság! Nem is azért, hogy majd ha megszereztem a hatalom eszközeit, az emberiség jótevője legyek! Maszlag! Egyszerűen csak öltöm, magamért, egyedül magamért, és hogy jól teszek-e ezzel valakinek, vagy mint a pók, egész életemben a hálóba akadó vérét szívom majd – abban a pillanatban egyáltalában nem érdekelt... És nem a pénz volt a fontos, Szonya, egészen más volt a fontos, most már tudom. Értsd meg: ha továbbmegyek is azon az úton, akkor se gyilkoltam volna többször soha életemben. Más volt, amit meg kellett tudnom, ami hajtott: azt kellett megtudnom, mégpedig sürgősen, hogy féreg vagyok-e én is, mint a többi, vagy ember. Át merem-e hágni a törvényt, vagy nem? Le merek-e hajolni a hataloméért, vagy nem? Remegő teremtmény vagyok-e, vagy jogom van...

– Ölni! Hogy joga van ölni?! – Szonya összecsapta a kezét.

– Eh, Szonya – fakadt ki ingerülten Raszkolnyikov, és előbb vissza akart vágni, de inkább megvetően hallgatott. – Ne szakíts félbe! Csak azt akartam megértetni veled, hogy akkor karmai közé kaparintott az ördög, és aztán tudtomra adta, hogy nem volt jogom odamenni, mert én is ugyanolyan féreg vagyok, mint a többi. (...)

– És ölt! Ölt!

– Eh! De hogyan? Hát így kell ölni? Hát így megy ölni valaki, mint ahogy én akkor odamentem? Majd egyszer elmesélem neked, hogy mentem oda... És azt hiszed, az öregaszonyt öltöm meg? Magamat öltöm meg, nem azt az anyókat! (...)

Térdére könyökölt, és két tenyere közé szorította az arcát.

– Micsoda kínszenvedés! – jajdult fel Szonya.

– No és? Most mit csináljak, mondd? – kérdezte Raszkolnyikov, hirtelen felkapta a fejét, és kétségbeeséstől eltorzult arccal nézett rá.

– Hogy mit csinálj? – A lány felugrott az ágyról, szeme, amelyet addig könny borított, most villámlott. – Állj fel! – kiáltott rá, és megragadta a két vállát. Raszkolnyikov felállt, és ámulatlan nézett rá. – Menj most mindjárt, ebben a percben, állj ki a keresztútra, hajolj le, és csókold meg a földet, amelyet beszennyeztél, aztán hajtsd meg magad az egész világ előtt, a négy égtáj felé, és mondd fennhangon, mindenkinek: „Öltöm!” Akkor az Isten új életet ad neked!

(Hatodik rész, 2. fejezet – részlet)

De hát igazán olyan sokat élt már? Olyan sok mindent megértett? Kigondolt egy elméletet, és szégyelli, hogy megbukott vele. Mert éppen nem eredeti módon sült el, az már igaz, de ön azért mégse reménytelenül hitvány ember, nem, egyáltalában nem. Ön legalább nem sokáig bolondította magát, egykettőre elment a végső határig. Tudja, milyen embernek tartom én önt? Azok közül való, akik ha egyszer megtalálták a hitüket, istenüket, mosolyogva néznek kínzójuk szemébe, még ha a belüket tépi is ki. Nos, találja meg, és akkor lesz élete! Önnek elsősorban más levegő kell, már régen az kellene. Aztán meg: szenvedni nem utolsó dolog. Szenvedjen. Mikolkának talán igaza van, hogy szenvedni akar. Tudom, nehezebbre esik most ezt elhinni, de ne okoskodjék ravasz ésszel, engedje át magát az életnek, egyszerűen, elmélkedés nélkül, és ne féljen: az kiviszi a partra, és talpra állítja. Hogy milyen partra? Hát tudhatom én azt? De hiszem, hogy még sok megélnivalója van. Betanult szónoklatnak tartja, persze, amit mondok, de később egyszer talán eszébe jut majd, talán hasznát is veszi. Még jó,

hogy csak azt a kis vénasszonyt ölte meg. Ha más elméletet eszel ki, ki tudja... milliószor nagyobb szörnyűséget is elkövethetett volna. Hálát adhatunk az Istennek! És mit tudhatja: lehet, hogy nagy dolgokra tartogatja önt! Legyen erős szívű, és ne féljen semmitől! Gyáván meghátrálna a nagy tett elől? Ez aztán szégyenletes gyávaság volna. Ha azt meg tudta tenni, legyen most is kemény, így kívánja az igazság. Teljesítse, amit az igazság követel. Tudom: nem hisz nekem most. De istenemre mondom, ráébred még ennek az öröme, meglátja. Csak itt most nincs elég levegője. Levegő kell, levegő!

Raszkolnyikov összerezzen.

– De hát kicsoda ön?! – kiáltott rá. – Miféle próféta? Micsoda fenséges nyugalom magaságából prédikálja itt nekem a bölcs igéit?

– Hogy ki vagyok? Egy ember, aki az útját már megtette. Egy ember, akiben talán van érzés és együttérzés, tud is egyet-mást, meglehet, de az útját már megtette. Ön: egészen más eset, Rogyin Romanovics! Önnek életet szánt az Isten (bár ki tudja, lehet, hogy az is füstbe megy, semmi se lesz belőle!). De mondja: hát olyan nagy dolog az, hogy egy másik emberi kategóriába kerül? (...) Nem az idő a fontos, hanem önmaga. Legyen olyan, mint a nap, akkor mindenki meglátja. A napnak első dolga, hogy nap legyen. Megint mosolyog? Amiért ilyen Schiller lettem egyszerre? (...)

– Mikor szándékozik letartóztatni?

– Másfél vagy két napocskát még adhatok. Addig még sétálhat. Gondolja meg jól, galambocskám, és imádkozzék. Hasznosabb volna úgy, bizony isten, hasznosabb.

– No és ha megszököm? – kérdezte különös nevetéssel Raszkolnyikov.

– Nem szokik meg, dehogyis. Egy muzsik megszökik, vagy egy új divatú szektárius, aki a más gondolatának a rabja, akinek elég, ha ujjá hegyét mutatja valaki, mint Dirka fedélzetmesternek, és vakon hisz, követi egész életében. De ön... ön már nem hisz az elméletében. Akkor mivel szokik meg? És mit érne a szokéssel? A szökevénynek nehéz, nyomorúságos az élete, önnek pedig elsősorban élet kell.

(1866, Görög Imre és G. Beke Margit fordítása)

Henrik Ibsen

Nóra. Harmadik felvonás – részlet

HELMER Nem, maradj... *(Benéz)* Mit akarsz ott az alkóvban ?

NÓRA *(belülről)* Levetem a jelmezemet.

HELMER *(a nyitott ajtóban)* Igen, vesd csak le, igyekezz megnyugodni, hogy megint egyensúlyba kerüljön a lelked, én rémült kis énekesmadaram. Pihend ki nyugodtan magadat; széles szárnyaim vannak, befedlek. *(Föl-le jár az ajtó közelében)* Ó, milyen meleg és csinos az otthonunk, Nóra! Itt van a te menedéked. Úgy tartalak, mint az űzött galambot, amelyet sértetlenül mentettem ki a karvaly karmaiból; majd én lecsillapítom a te szegény, dobogó szívedet. Lassan, lassan majd elcsitul... higgy nekem, Nóra. Holnap mindezt egész más színben látod; hamarosan éppolyan lesz minden, mint azelőtt; nem kell többet hajtogatnom, hogy megbocsátottam; magad is érzed majd. Hogy is gondolhatsz olyat, hogy eszembe juthat eltaszítani vagy csak szemedre is hányni valamit? Ah, te nem ismered az igazi férfi szívet, Nóra. Egy férfi számára nincs semmi

olyan leírhatatlanul édes és megnyugtató, mint tudni, hogy megbocsátott a feleségének... hogy teljesen őszinte szívből megbocsátott. Hisz az asszony ezzel szinte kétszeres értelemben a tulajdona lett; mintegy újra világra hozta; valahogy egyszerre a felesége és a gyermeke. Ilyen leszel te is énnekem ezután, te kis tanácstalan, gyámoltalan teremtés. Ne aggódj semmit, Nóra, csak hozzám légy nyíltszívű, majd leszek én az akarod, a lelkiismereted. – Mi ez? Nem fekszel le? Átöltöttél?

- NÓRA *(nappali ruhájában)* Igen, Torvald, átöltöztem.
- HELMER De miért most, ilyen későn?
- NÓRA Ma éjszaka nem alszom.
- HELMER De, kedves Nóra...
- NÓRA *(az ajtóra néz)* Még nincs olyan késő, ülj ide, Torvald, sokat kell beszélünk egymással. *(Leül az asztal másik oldalára)*
- HELMER Nóra – mi ez? Ez a merev arckifejezés?...
- NÓRA Ülj le. Hosszú lesz. Sokat kell beszélnem veled.
- HELMER *(leül az asztalhoz szembe vele)* Megijesztesz, Nóra. És nem is értelek.
- NÓRA Igen, épp ez az. Nem értesz. És én nem értettelek, egészen ma estig. Nem, ne szakíts félbe. Csak hallgasd, amit mondok... Ez leszámolás, Torvald.
- HELMER Hogy érted?
- NÓRA *(rövid hallgatás után)* Nem tűnik föl neked valami, ahogy itt ülünk?
- HELMER Ugyan mi?
- NÓRA Nyolc éve vagyunk házасok. Nem jut eszedbe, hogy ez az első alkalom, amikor mi ketten, te meg én, férj – feleség, komolyan beszélünk egymással.
- HELMER Komolyan... hogy értsem ezt?
- NÓRA Nyolc teljes éven át, sőt régebben, első ismeretségünkől fogva, sosem váltottunk komoly szót komoly dolgok felől.
- HELMER Beavattalak volna lépten-nyomon a gondjaimba? Az elviselésükben úgysem tudtál volna segíteni.
- NÓRA Nem a gondjaidról beszélek. Azt mondom, sosem ültünk komolyan együtt, hogy valaminek alaposan a végére járjunk.
- HELMER De, drága Nórá, neked való lett volna ez?
- NÓRA Helyben vagyunk. Te nem értettél meg engem, Torvald. Sok igazságtalanságot követtetek el ti ellenem. Először a papa, azután te.
- HELMER Mi? Ketten?... Mi ketten, akik jobban szerettünk, mint mindenki más?
- NÓRA *(megrázza a fejét)* Sosem szerettetek. Csak úgy találtátok, hogy mulatságos szerelmesnek lenni belém.
- HELMER De Nóra, miféle beszéd ez!
- NÓRA Igen, ez így van, Torvald. Amikor otthon voltam, papa elmondta nekem a véleményét, s nekem ugyanaz volt a véleményem; s ha más volt, eltitkoltam; mivel azt nem szerette volna. Babagyerekének nevezett, játszott velem, ahogy én is játszom a gyermekeimmel. Aztán ide kerültem a te házádba...
- HELMER Miféle kifejezést használsz a házasságunkra?
- NÓRA *(zavartalanul)* Úgy értem, hogy papa kezéből a tiédbe kerültem. Itt te mindent a magad ízlése szerint rendeztél be, s így nekem ugyanez lett az ízlésem, ami neked, vagy legalábbis úgy tettem, nem is tudom igazán... úgy gondolom, mindkettő igaz; hol az egyik, hol a másik. De ahogy most nézem, mintha úgy

élttem volna itt, mint egy szegény ember, aki csak a betevő falatját keresi meg. Abból élttem, hogy mókáztam neked, Torvald. De hát te így akartad. Te és a papa nagy bűnt követtetek el ellenem. Ti vagytok a hibásak benne, hogy semmi sem lett belőlem.

- HELMER Milyen méltánytalan és hálátlan vagy, Nóra! Nem voltál boldog itt?
- NÓRA Nem. Sosem voltam. Hittem, hogy az vagyok, de sohasem voltam.
- HELMER Nem voltál boldog?
- NÓRA Nem; csak vidám. S te mindig olyan jó voltál hozzám. De az otthonunk nem volt más, csak egy játékszoba. Én a te babafeleséged, ugyanúgy, ahogy otthon a papa babagyermek. A gyerekek viszont az én babáim. Mulatságosnak éreztem, ha fölvertél, s játszottál velem, éppen úgy, ahogy nekik is mulatságos volt, ha én vettem fel őket, s játszottam övelük. Ez volt a mi házasságunk, Torvald.
- HELMER Van valami igaz – akármilyen nyakatekert és túlhajtott is – abban, amit mondasz. De ezentúl másképp kell lennie. A játék idejének vége; a nevelés következik.
- NÓRA Kinek a nevelése? Az enyém vagy a gyerekeké?
- HELMER A tied is, meg a gyerekeké is, kedves Nórám.
- NÓRA Ah, Torvald, te nem vagy az az ember, aki belőlem igazi feleséget nevelhetsz.
- HELMER S ezt te mondd?
- NÓRA És én – hogy vagyok én a gyermekeim nevelésére fölkészülve?
- HELMER Nóra!
- NÓRA Nem te mondtad csak az imént, hogy nem bízhatod rám ezt a feladatot?
- HELMER A fölfortyanás pillanatában? Hogy adhatsz arra?
- NÓRA De; ugyanis helyesen mondtad. Nem tudok azzal a feladattal megbirkózni. Más feladat az, amit előbb meg kell oldanom. Magamat kell megnevelnem. S te nem vagy az a férfi, aki segíthetsz ebben. Ezt egyedül kell megcsinálnom. És ezért most elmegyek tőled.
- HELMER *(fölugrik)* Mi az, mit mondtál?
- NÓRA Ha meg akarom érteni magamat s az egész környezetemet, egészen egyedül kell állnom. Épp ezért nem maradok tovább nálad.
- HELMER Nóra, Nóra!
- NÓRA Rögtön el is megyek innét. Krisztina befogad éjszakára.
- HELMER Elment az eszed. Nem engedhetem! Megtiltom!

(1879, Németh László fordítása)

Anton Pavlovics Csehov

Sirály. Második felvonás – részlet

- NYINA Jó napot, Borisz Alekszejevics!
- TRIGORIN Jó napot. A körülmények váratlanul úgy alakultak, hogy bizonyára még ma elutazunk. Aligha találkozunk még valaha is. Pedig sajnálom. Ritkán találkozom fiatal lányokkal, fiatalokkal és érdekesekkel, már elfelejtettem és nem is tudom világosan elképzelni, hogy érzi magát az ember tizennyolc-tizenkilenc éves korában, azért aztán rendszerint hamisak a regényeimben és elbeszélé-